

Kornellijs Jans en Elsjen Clasen Vegter

Door zijn huwelijk met Elsjen, de dochter van Claas Bartelds Vechter, kwam Kornellijs Jans Steendam in contact met een zeer rijke hereboer in het noorden van Groningen. Zijn schoonvader Claas Bartels had een grote boerderij, een voormalig voorwerk van een klooster, bij de bocht van Watum. Deze periode werd mee bepaald door die verschrikkelijke kerstvloed van 1717. De prachtige boerderij Hoog Watum was voorheen de uithof van klooster Feldwerd. Kornellijs zal later, rond 1740, zijn schoonvader opvolgen in de functie van kerkvoogd van de gemeente Bierum. Uiteindelijk wordt in 1763, bij het overlijden van Kornellijs, de niet onaanzienlijke boedel verdeeld over zijn dan nog twee in leven zijnde kinderen, Jan en Martje.

De twee grote overstromingen

Na het vertrek van ds Frans Buning naar Moskou in 1716 was de gemeente te Bierum twee jaar zonder predikant geweest. In 1575 was er in Moskou een Hervormde Gemeente, die grotendeels uit Nederlanders bestond. In 1703 besloot men een stenen gebouw te zetten. Nicolaas Witsen gaf hiervoor een grote bijdrage, daarom werd zijn wapen boven de deur der kerk geplaatst. Na 1703 zijn er twee predikanten geweest tot 1724. In 1737 zijn de registers der Hollandsche Gereformeerde Gemeente te Moskou door brand verloren gegaan. Na de dood van ds. van Santbergen in 1740 werd het getal der Hollandse ledematen te Moskou steeds geringer, de Duitse en Franse namen toe, zodat later steeds leraren werden beroepen die in deze beide talen konden preken.

Predikanten te Moskou

1680-1704 Theodoor Schoonderweit, geboren te Vianen, overleden in 1704.

1703-1714 Engelbert Dorper, geboren te Elberfeld. Proponent te Amsterdam, van waar hij in 1703 naar Moskou werd beroepen. Hij bleef daar tot 1714.

1704-1718 Johannes van Alkemade, gehuwd met Regina van Lingen. Kwam van Amsterdam, ging in 1718 naar Wijk aan Zee.

1716-1724 Frans Buning, predikant te Bierum (Gr.). Vertrok in 1724 naar Hoogezand.

1724-1740 Willem Theodoor van Santbergen, geboren te Zutphen, bleef tot zijn overlijden in 1740 predikant te Moskou.

Kerstvloed 1717

In de nacht van 25 december 1717 kwamen door een hevige noordwesterstorm grote delen van Nederland, Duitsland en Scandinavië onder water te staan. De gevolgen waren verschrikkelijk. In de provincie Groningen kwamen bijna 2100 mensen om het leven. Met name Uithuizermeeden werd zwaar getroffen: 208 mensen kwamen om, 193 paarden en 722 koeien en 58 huizen werden verwoest. Als we bedenken dat het dorp Roodeschool omstreeks 1840 tweenzeventig huizen en 360 inwoners telde, dan mogen we wel aannemen dat zeker

Cartouche op de kaart van Oost-Friesland en het noorden van de provincie Groningen, die de doorbraak van een dijk en de overstroming van een dorp laat zien (edit von Joh. Bapt. Homann, Der Röm. Keis. Mai. Georg. in Nürnberg, 1718-1720)

de helft van de bevolking bij deze ramp omkwam. Meer dan 36.000 dieren, vooral schapen, verdronken en 1.455 huizen werden ernstig beschadigd of totaal vernield. Ook in Bierum en omstreken had de vloed zwaar toegeslagen en kwamen 67 mensen om.

Detail van een kaart van Oost-Friesland en het noorden van de provincie Groningen, waarop de gebieden die door de overstroming onder water zijn komen te staan, zijn aangegeven. (edit von Joh. Bapt. Homann, Der Röm. Keis. Mai. Georg. in Nürnberg, 1718-1720)

Sint Maartensvloed 1686

Ruim dertig jaar eerder, in de nacht van 12 op 13 november 1686, werd het Waddengebied ook getroffen door een grote overstroming, de St Maartensvloed. De wind stond eerst zuidwest, waarbij watermassa's vanuit het zuiden van de Noordzee werden opgestuwd in de richting van het Waddengebied. Vervolgens draaide de wind naar het noordwesten en werd het water naar de noordkust van Groningen en Friesland gedreven, met name richting Lauwerszee en Dollard. De gevolgen waren rampzalig, vooral in het buitendijkse gebied. In de provincie Groningen kwamen 1.585 mensen om, werden 1.643 paarden en 8.852 koeien gedood en 650 huizen verwoest. De berichten uit die tijd melden dat er te Uithuizermeeden 313 mensenlevens te

Er is een zee aan literatuur over deze vloed en andere overstromingen te vinden. Hier noem ik in elk geval het 'Opregt en nauwkeurig historis-verhaal van de verwonderenswaardige, droevige, schrikkelijke en seer schadelijke waaters-vloed, voorgevallen in de provincie van Groningen en Ommelanden, op Kersdag den 25. december ao. 1717. : Daarom met regt genaamt de Kers-vloed of Midwinters-vloed. : Met al 't geene in deselve, aanmerkelijk is voorgevallen ... : Beneevens een byvoegsel van 't aangrensend Oost-Vriesland, en de daar bygeleegene ...' Albert Ebbo Crous; Uitgave: Te Groningen, : by Seerp Bandsma ... 1719. 92 p. Dit boek wil ik nog nalezen, ter inzage bij Tresoar. Zie ook A. Smith, 'Geschiedenis der Provincie Groningen, van het begin onzer tijdrekening af, tot aan den jare 1848' (Groningen, 1849), die uitvoerig bericht over watervloeden die Groningen hebben geteisterd en die de watersnood van 1953 overtroffen. Smith maakt zijn geschiedschrijving aanschouwelijk met statistieken en bijzondere verhalen.

betreuren vielen, 294 paarden en 857 koeien waren omgekomen en 95 huizen verwoest. Ook in Spijk waren de verliezen groot. Daar kwamen 104 mensen om, werden 68 paarden en 281 koeien gedood en 42 huizen weggeslagen. Pamfletten uit die tijd geven berichten van ooggetuigen: *Van die Mietster Greet is de mejer (pachter) van d' E.E. Heer Clant van Nijenstein, met een stuck dacks weggedreeven voorbij Spijck tot aan Waatum, alwaer hij op de Dijck geraackt is hebbende in elcke arm een kindt, waarvan het eene gestorven, en het andere geborgen is. En ook: In de Meedster Greet, zijn wel 300 Menschen verdroncken, ende daar buyten alles wechgespoelt, 100 Menschen vermist, waarvan omtrent 50 gevonden en 50 angedreven en elders begraven zijn.*

*Wat baadt dan geldt en goedt
of roem op aadlijk bloedt?
wanneer men, om de stroomen
der woede zee 't ontkoomen
als men naa boven vlucht
en om lijfs nooddruft zugt
en met gewring der handen
van kou moet klappertanden?
en worstelen in dien noodt
hoe rijk ook, met de doodt?*

Gerhardus Outhof, Geciteerd via
BBB, 108

Ds. Outhof uit Emden schreef een gedicht (zie hiernaast) over de vloed uit 1686 en maakte een verslag van alle hoge watervloeden. In dat boek staat het verhaal van het gezin wat dood aangetroffen werd in een boom¹: *en swaare schaadde geschiedde in dat zelve quartier te Spijk, Berum, Godlinze, Holwierde.... omtrent Watum vindt men eenen man en vrouw met het kind nog aan haare borsten, alle drie dood in eenen boom zitten.* Vele mensen in de gemeente verdronken; veel

houten huizen werden weggespoeld; veel geld moest voor het herstel worden opgenomen van de Bank van Amsterdam, geld dat in 1706 nog niet was afgelost. Een ramp die, zoals elke catastrofe, veel menselijk leed met zich bracht en economisch nog jaren daarna voelbaar bleef.

houten huizen werden weggespoeld; veel geld moest voor het herstel worden opgenomen van de Bank van Amsterdam, geld dat in 1706 nog niet was afgelost. Een ramp die, zoals elke catastrofe, veel menselijk leed met zich bracht en economisch nog jaren daarna voelbaar bleef.

De dominee van Godlinze, Schickhart, had in de kanselbijbel een verslag geschreven van de St Maartensvloed. Zie voor de volledige tekst van het verslag het thema hierna. Het was een levendige beschrijving geworden, zoals in de volgende passage: *Tot Bedum syn de koeien op des praedicants studeerckamer bij een wenteltrap vanselfs opgeklommen om sich te bergen, als se losgesneeden waren.*

Huwelijk en kinderen van Kornellijs Jans en Elsje Klaassen Vechter

In de periode tussen deze twee grote overstromingen werd Kornellijs geboren, vermoedelijk omstreeks 1694 of 1695². In het lidmatenboek van Bierum, dat begint bij 1705, is zijn doop dan ook niet te vinden. Wel wordt genoteerd dat hij belijdenis heeft gedaan: *23 sept 1714 op belijdenis des geloofs aangenomen Kornellis Jans van Bierum.* Hij zal dan 19 of 20 jaar oud geweest zijn. In dat jaar was Franciscus Buning predikant van de gemeente. Deze werd enkele jaren later opgevolgd door ds Gerardus Klein, die in het DTB schrijft: *In 1718 zijn door Ds Gerardus Klein de volgende lidmaten gevonden,* en dan volgen de namen van de gemeenteleden waaronder *Cornellijs Jans.*

¹ zie hierna en G. Outhof, Verhaal van alle hoge watervloeden etc, etc, Emden 1718; geciteerd via BBB, 128. Zie verder een [lijst met literatuur](#) (er is ook zo'n [lijst over branden en explosies](#)) de site [vergeten verleden](#), of de [site over het Marnegebied](#)

² De geboortedatum zal liggen na de huwelijksdatum van zijn ouders in augustus 1693. Gezien de belijdenis op 23 september 1714 zal de geboortedatum ook voor 1696 zijn geweest.

Kornellijs trouwde met Elsjen Klaassen Vegter, de enige dochter van Claas Bartelds Vegter en Tjaaktjen Jans Steenhuis. Elsjen heeft vijf broers. Ze werd mogelijk vernoemd naar haar tante, Etjen Jans, de vrouw van oom Hendrik, een broer van moeder. De familie Vegter woonde op een grote boerderij boven Bierum, die vlak tegen de dijk bij de Bogt van Watum ligt, ook wel het Beppegat genoemd. Het kerkelijk huwelijk vond plaats op zondag 6 mei 1725 in Bierum. Kornellijs en Elsjen laten vier kinderen dopen. Op 10 maart 1725 Jan, op 26 september 1728 opnieuw een Jan, op 15 december 1730 voor de derde keer een zoon, met de naam Claes, vernoemd naar de vader van Elsjen, en op 15 maart 1731 een dochter met de naam Martien, vernoemd naar de moeder van Jan. Meer kinderen hen ik niet gevonden.

Schoonvader Claas Bartels Vegter en de landdagcomparant

Claas Bartels Vechter, die kort na het huwelijk met Anje, zijn eerste vrouw, in 1695 weduwnaar geworden was, kon zich later vader van zes kinderen noemen. Claas was in 1700 hertrouwd met Tjake Jans Steenhuis en samen zorgden ze voor de vijf jongens, die hard konden meewerken op het bedrijf, en hun dochter Elsjen. De vijf jongens waren Bartelt, Jan, Hindrik, Ewe en Harm. De data van dopen van de jongste drie zonen staan vermeld in de DTB van Bierum (1705, 1711 en 1713). Bartelt en Jan zullen naar alle waarschijnlijkheid dus voor 1705 geboren zijn en daarom niet terug te vinden in de DTB van Bierum. Gezien zijn naam zal Bartelt waarschijnlijk de oudste zijn. Elsjen zal ook geboren zijn voor 1705, dan begint de DTB van Bierum. Zij behoort dus tot de oudste drie kinderen. Zijn ze alle drie kinderen van Tjake Jans, of zijn er kinderen uit het eerste huwelijk?

Claas Bartels was landdagcomparant sinds 1711. Om landdagcomparant te worden moest je sinds 1659 minstens 30 grasen behuist land in eigendom bezitten, gelegen onder één kerspel.³ In 1710 had hij naast zijn eigen bedrijf te Hoog Watum een boerderij onder Bierum gekocht met 50 grazen land. Jan Pieters, mogelijk zijn schoonvader, was daar meijer.⁴ Volgens het schatregister uit 1721 was hij volle eigenaar van deze 50 grazen en provinciemeijer van 150,25 grazen. In 1743, hij is dan tegen de 70 (overleden), worden zoon Harm en zijn vrouw Fenje provinciemeijers. Claas Bartels zou tot 1745 landdagcomparant blijven.⁵

³ BBB,91

⁴ BBB, 489

⁵ BBB, 99

Seerat, het herstel van de dijken en de onwillige mensen van Bierum

Na de Kerstvloed was Seerat gekomen om de schade op te nemen. Deze Seerat⁶ was als *commijs provinciaal* of hoofd van de provinciale waterstaat⁷ tussen 1716 en 1721 verantwoordelijk voor de Groninger dijken. Het ‘journaal’ dat hij van deze periode bijhield, vormt een belangrijke informatiebron. Geboren omstreeks 1676 in Zweden heeft deze voormalig zeeman volgens de inleiding op het journaal *eenige ende twintig jaeren* de zee bevaren voor zijn aanstelling in september 1716 door de Staten van Stad en Lande als *commijs provinciaal*. Seerat beschrijft *veele en groote voorvallen*, die naar zijn mening *behoorde in gedagtenisse te zijn voor de naekomelingen*. De Kerstvloed van 1717 is een van de eerste *groote voorvallen*. Deze overstroming kwam voor hem niet als een verrassing. Direct na zijn aanstelling wees hij het provinciebestuur al op de slechte staat van de Groningse dijken. Uit angst om flink in de buidel te moeten tasten, wierpen de provinciale bestuurders tegen dat de dijken *nu beter waren als bevoorens* en dat deze oud zeeman *niet veel kennis* van dijken had. De watersnoodramp bewees Seeratts gelijk. De dag voor kerst 1717 gaat de *commijs provinciaal* met een schip naar Reide *al waar het waater soo laag was, dat een out heijbaas van 80 jaeren, altijd daar gewoont hebbende, verklaarde sulks daar noiet gesien te hebben*. De dreigende lucht doet Seerat denken aan luchten zoals hij die uit West-Indië kent, als er een orkaan op komst is. Hij gaat snel naar Delfzijl om vandaar met de trekschuit naar Groningen terug te keren.

⁶ Veel van de navolgende informatie over Seerat is overgenomen – met dank – uit de Hofmansvertellingen te vinden op de website van de [Groninger Archieven](#). Verder nog te lezen: L.J. Noordhoff, 'Thomas van Seeratt; zijn levensloop en zijn betekenis voor de provincie Groningen', in *Groningse Volksalmanak* (1961), pp. 49-70; verder is er nog veel info te vinden op een website van [Huizinga Familietrees](#). Nog een [website](#), met tekening. In het Repertorium van Nederlandse Kaartmakers 1500 – 1900 staat ook Thomas van Seeratt vermeld. Tenslotte geeft een lijst egodocumenten nog de volgende info: Thomas van Seeratt, geboren in Hakarp, bij Jönköping (Zweden), ca.1676, overleden te Groningen, 25 maart 1736. Hij was een zoon van Hans Balthazar von Rappholt en Christina van Liewen. Was luitenant-kolonel in Zweedse krijgsmacht, daarna schipper bij de WIC. Werd in 1716 aangesteld tot commies provinciaal van Groningen (Stad en Lande). Zorgde in deze functie voor een aanzienlijke verbetering van de dijken na de overstroming van 1717. Was van 1721 tot 1735 provinciaal rentmeester. Trouwde in 1708 met Anna Schottaway, die overleed in 1755. Het journaal met ca.260 p. is te vinden in het RAG. Deze memoires werden opgedragen aan de stadhouder en de Gedeputeerde Staten van Groningen. De beschreven periode is september 1716 - 14 december 1730. Daarbij gaat het in het verslag vooral om het beroepsmatige leven van de auteur, vooral zijn aandeel in de verbetering van het dijkwezen. Verdere literatuur bij H.O.Feith, 'Het journaal van Thomas Seeratt', *Groningsche Volksalmanak* (1890) 87-92.

⁷ In een [periodieke uitgave](#) van de Historische Vereniging Winsum-Obergum uit 2004 vond ik een lijst van provinciale rentmeesters, waar Seeratt de opvolger is van Spanheim. De lijst is als volgt: Gerlacus Verrucius/Verrutius (1617-1639/1), Julius Verrutius (1631-1648), Hendrik Smidt (1648-1666), Gerhard Hindrick ten Berge (1666-1683), Andreas Spanheim (1683-1720), Thomas van Seeratt (1721-1736), Willem Laman (1736-1738) en Wicher Wichers (1738-1798). Op het web werd bij deze info verwezen naar W.J. Formsma, *Inventaris van de Archieven der Staten van Stad en Lande (1594-1798)*, 's-Gravenhage 1958, p. 13

De volgende dag breekt de dijk op twee plaatsen door en loopt het grootste deel van de provincie onder water. Seerat leidt de reddingsoperatie, maar kan niet voorkomen dat er bij de Kerstvloed meer dan 2000 mensen en tienduizenden beesten verdrinken. Volgens het journaal maakt Seerat tussen eerste kerstdag en drie januari dagen van zes uur 's morgens tot tien of elf uur 's avonds, zonder tijd te hebben *om des middags in mijn huis te spijsigen*. De tekening hiernaast van de kerstvloed in 1717 werd gepubliceerd in de Hoogelandster, datum onbekend (zie [website](#)). Na de Kerstvloed stelt Seerat zich als doel er zorg voor te dragen dat nooit weer een overstroming zal plaatsvinden. Hij aanschouwt de toestand van de dijken, soms onder barre omstandigheden. Zo schrijft hij over de ijskoude

dertiende januari 1718 dat hij samen met provinciaal timmerman en aannemer Albert Aszijs van Wehe naar Zoutkamp gaat *met lijfsgevaar*. Alleen dankzij de door Seerat meegebrachte *liqueurs offte brandewijn* overleven zij. Aannemer Aszijs wordt de volgende dag ernstig ziek, Seerat neemt thuis nog een halve fles wijn, zweet wat en wordt *also door des Heeren zegen wederom gesont*. In het begin van 1718 stuurden de Staten 500 soldaten en 4000 arbeiders om de dijken te herstellen en te beginnen met een nieuwe dijk naar de inzichten van Thomas Seerat. Niet alleen de elementen zitten tegen. Bij de uitbesteding van een aantal panden dijk gaat het er op 27 augustus 1718 heftig aan toe. Een Amsterdamse oproerkraaiër krijgt van Seerat een klap met een dijkwerkersstok *tuszen hooft en schouder*. Maar pas als één van de meegekomen ruiters *sijn houwdegen* trekt, kan de *commijs provinciaal* tot zaken komen met werkwillende *inlanders en de Vriesen*.

Ondanks de problemen slaagt Seerat erin de Groninger dijken te verbeteren. De tekeningen achterin zijn journaal laten zien dat de nieuwe dijken fors hoger en breder worden dan de oude. In 1721 krijgt hij de beloning voor zijn inspanningen. Het Aduarder zijlvest schenkt hem een zilveren lampetkan met schotel en het provinciebestuur promoveert hem tot rentmeester. Het biedt hem de mogelijkheid om naast het buiten Overwater, dat hij sinds 1719 in Hoogezand bezit, ook in de stad een groot huis te kopen. Op 26 oktober 1722 koopt hij van jonker Onno Tamminga van Alberda en diens echtgenote Josina Petronella Clant het grote huis op de hoek van de Broerstraat en de Oude Boteringestraat. In 1730 schrijft hij hier zijn journaal. Op 14 december sluit hij het af met de verzekering dat hij in zijn periode als commies provinciaal *veele duisenden voor de provincie hebbe bespaart*. Seerat blijft aan de Oude Boteringestraat wonen tot aan zijn dood in 1736. Zijn weduwe – Anna Schotthoway – verkoopt het huis in 1743. Het kolossale pand maakt jaren onderdeel uit van het Wolters-Noordhoff complex en is nu al meer dan twintig jaar het onderkomen van de Open Universiteit Nederland.

Wat was de mening van Seerat over de dijken vlakbij de boerderij van Vechter? Hoewel Seerat er persoonlijk niet verantwoordelijk voor was, werd hij toch gezien als de man die weliswaar al voor de vloed constateerde dat de dijken slecht waren, maar zonder dat er iets gebeurde. Na de vloed, in april 1718 komt Seerat opnieuw voor een inspectie en schreef *dat boven de Watumer schans twee plaatsen met veel moeyte en gevaar te houden zijn, als en bij het Lange hooft, en bij de andere bij den uythoek van de zoogenaamde erffgenaeme Dijck, alwaar een groote Colck is ingespoelt, Ebbe en Vloet houdende. Souden daaromme onder U Eed: Moog^{den} goetvinden van advis te wesen, dat op deese beide plaatsen eene slaaper Dijck behoorde te werden aangelegt, ten Lengte van bij de 300 Rooden* (een roede is circa 4 m.) *Doch sulcks*

onverkort U Eed Moog^{den} Resolutie op dit subject in den verleeden Jaere Reeds is genomen. Een jaar later leek er nog niet veel veranderd, want in mei 1719 constateerde Seeratt dat *de Dijcken van de Bogt van Waatum off Claas Bartels tot aen de Heeren Erffgenaeme Dijck is seer slegt en styl van buiten en van binnen alsmede de Kercke Dijck van Holwierda die Eelendig is en meest wech en noch niets aangemaakt, verders alle Particuliere Dijcken van Waatum af tot aan de Provincie Dijck bij de Zuidwennings syn eelendig slegt (Behalven de Heeren Erffgenaeme Dijck en de Heer Overste Swarts Dijck, die wel sijn)*. Bij een latere inspectie van de dijken in dat gebied in oktober 1720 was er nog steeds weinig verbeterd. Het geduld van Seeratt lijkt afgenomen, aan het einde van dit korte rapport week hij af van de voor hem gebruikelijke ambtelijke taal en het beschrijven van de feiten. Hij sneerde dat voor de inwoners van Bierum en Spijk dwangmaatregelen het meest voor de hand liggen omdat het *onwillige en rewelijke mensen* zijn. Zie de kadertekst hierna voor de tekst van genoemd rapport. In het verslag van Seeratt wordt gesproken van *onwillige en rewelijke lieden*. Lezen we hier een karakterbeschrijving van Claas Bartels?

Rapport aangaande de dijcken in 't Fivelingo quartiere, zoo als bevonden zijn door de E. Hooge Heeren, gecommiteerden van Stadt ende lande, tot de dijcken cum plena, van het Tjariet tot Delfzijl, den 14de en 15de october 1720

1. *De Zandster Dijcken zijn wel behalve eenige weinige panden, welcke nu uit besteed zijn*
2. *De Godlinster en Losdorpster Dijcken hebben noch verscheidene panden, welcke niet nae het proviel zijn, dog verzeekeren dat zij binnen agt daegen veerdig zullen zijn, nae het profijl, ende bij naelatigheid is aan den commijs Rootlandt, orders gegeven, om alle naelaetige panden dijcks, acht daegen nae deeses uit te besteeden, van 't Tjariet aff tot Delfzijl, en dat aen vreemde aennemers die het ten eersten verveerdigen*
3. *De Bierumer en Spickster Dijcken zijn alle in een goede staat, behalven twee panden, waaraen eenige schade en in spooling is geschiet, moote deese geinteresseerdens ten eersten worden gelast om haare Rouwe Dijcken te stricken van de Bierumer ziel nae de huizen van Waatum, zijnde de ingezetenen van Spick en Berum, onwillige en rewelijke menschen, die niets willen doen als met dwang.*

De boerderij te HoogWatum en de Sint Nicolaaskapel

De naam Seeratt zal geen gunstige uitwerking op Claas Bartels hebben gehad. Hij zal ongetwijfeld met meer plezier hebben gekeken naar de boerderij die hij sinds 1689, aanvankelijk samen met jonker Berent van Berum, als meijer van de provincie huurde. De eerste jaren waarin hij samen met Berent boerde was Claas nog *vriegesel*, zoals te lezen valt bij Spanheim. Zouden de vorige eigenaars Claas nog de boom gewezen hebben waarin drie mensen dood aangetroffen waren, één ervan nog een jong kind. Zij waren omgekomen bij de St Maartensvloed van 1686, zoals beschreven door dominee Outhof uit Emden: *omtrent Watum vindt men eenen man en vrouw met het kind nog aan haare borsten, alle drie dood in eenen boom zitten*..⁸.

⁸ G. Outhof, Verhaal van alle hoge watervloeden etc, etc, Emden 1718; geciteerd via BBB, 128

Het was een grote boerderij, met 147 grazen grond volgens Spanheim. Voor 1689 was de boerderij enkele jaren in handen geweest van Sicco Homan⁹ en Aeltjen Laxtiens¹⁰, die hem in 1680 overgenomen hadden van Jan, de zoon van Jacob Peters, die in 1649 was overleden¹¹. De grafsteen van deze Jacob Peters is te vinden bij de kerk in Bierum. Op de steen staat: ANNO 1649, DEN 28 AUGUSTUS, IS DEN EERBAREN JACOB PETERS TOE WATUM IN DEN HEERE GERUSTET, VERWACHTENDE EEN SALIGE OPSTANDINGE IN CHRISTO¹².

Vlak daarnaast ligt de grafsteen van een naar hem genoemde kleinzoon, met daarop de tekst: DEN 10 OCTOBER ANNO 1652 IS JACOB PETERS, SOENE VAN DEN EERB. JAN JACOBS¹³ TOE WATUM IN DEN HEERE GERUSTET¹⁴.

Bij beide grafstenen vallen de in de steen beeldhouwde wapens op, zowel vanwege de afbeelding als vanwege het feit dat ze in bas reliëf zijn weergegeven. Bij het graf van de kleinzoon is net als bij het graf van zijn opa in het wapen een omgewende geharnaste arm te zien, houdende een zwaard. Ook Jan Jacobs was overleden voor 1662, in dat jaar stond zijn weduwe als meijerse te boek. Hieronder een kaart uit 1631, met daarop de boerderij van Jacob Pieters, met rechts Hoogwatum en links Gaele Eijsses (Sems, 1631)

⁹ Op 23 september 1692 laten “Sicco Homan en Aeltje van Watum” in de Martinikerk te Groningen hun dochter Anna Christina dopen. Zijn wonen dan “op de Hoornse dijk”. Kan het onderstaande Homan zijn? Sicco Homan, goudsmid, geb. circa 1620 te Groningen, overl. na 1692 te Groningen. Hij was eerst goudsmid te Gorkum, later te Groningen (in 1669 gildebrouder te Groningen). Op 7 mei 1661 was Sicke Homan 412 daalders schuldig aan zijn broer Crijn Homan en Grieten Hilbinge. Op 5 juni 1662 was hij nogmaals 200 gulden schuldig aan Crijn. Op 10/17 februari vond ter instantie van de crediteuren “Sicco Homan nomine uxoris” de verkoop plaats van 7 grazen land te Hoogewatum, gelegen ten noorden van Holwierde, ten oosten van erven wijlen Jhr. Johan van Berum. Jan Wubbens kocht voor 300 guldens het land voor de jonker. (Archief Hoge Justitiekamer, trekcedullen VI, 169). Otr. 1-1659 te Groningen Grietje Geers.

¹⁰ Zie BBB. In Holwierde bevinden zich in de kerkvloer diverse rijke zerken, waaronder die voor Otto Nanszum (overleden in 1575), Johan van Berum (overleden in 1612), ds. Johan van Laxten sr. (overleden in 1621) en ds. Johan van Laxten jr. (overleden in 1644). Mogelijk is dit familie van de genoemde Laxtiens? Johannes a Laxten Omlandus Frisius. Johannes Laxtenius heet hij in de Matricula te Marburg, waar zijn naam 29 April 1614 voorkomt. De vader was eerst Roomsche priester, in 1595 predikant te Siddeburen, in 1599 te Holwierda. Zijn gelijknamige zoon, die hier wel zal bedoeld zijn, werd in 1618 predikant te Uitwierda; later (1622) verving hij zijn vader te Holwierda. Hij is in 1664 overleden.

In DTB Delfzijl vinden we: 1653, Met attestaten zijn verscheenen ende toegelaten Christina van Laxten huisvrouw van Pieter Simens.

Een Johannes a Laxten laat drie kinderen dopen in Appingedam, in 1655 en 1657, genaamd Jan en Johannes. Moeder is Marrien (Martjen) Stevens. Ook wordt een zoon Jan Egberts gedoopt in 1663, moeder is dan Grietje. Ook laat een Laxten in 1683 een dochter Alje dopen in Appingedam, de moeder is Aurelia Bois en het beroep is rechter.

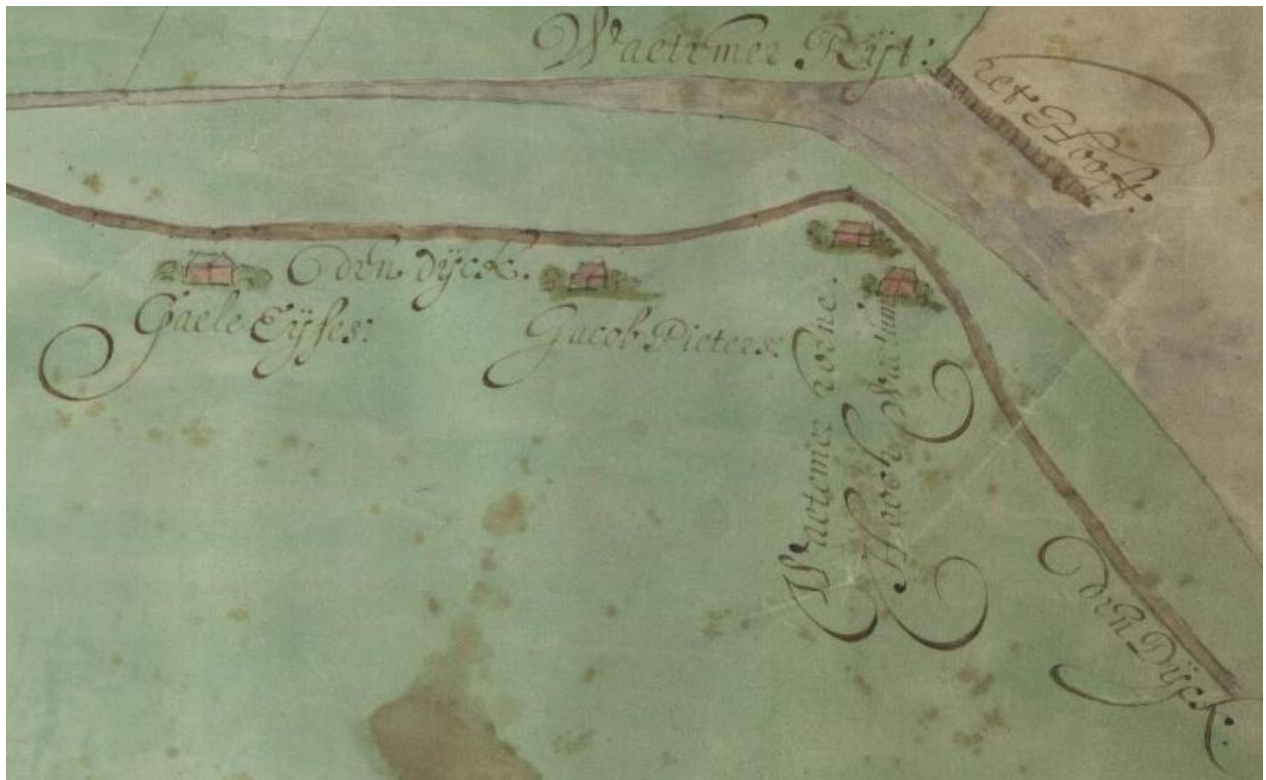
Bij BBB vinden we ook nog een Annetjen Laxtiens. ‘De andere helft van het bedrijf werd een jaar later door Jan Jans Bolte en zijn vrouw overgedragen aan de weduwe van Gerrit Pieters: Annejen (ook Annetjen) Laxtiens. Annejen trouwde kort daarna met Arent Jacobs. In 1651 huurden zij de “beide heften” van Garbendeweer.’

¹¹ BBB, 489

¹² Pathuis GDW, 965

¹³ Bij BBB wordt als zijn vrouw Grietie Laxtiens genoemd, zie ook Spanheim

¹⁴ Pathuis GDW

De landerijen van Hoogwatum behoorden oorspronkelijk bij het klooster Feldwerd te Holwierde. De buurtschap Hoogwatum, zoals het wel werd genoemd, was een voorwerk van het klooster. In 1594 had de provincie de landerijen in beslag genomen van het klooster en in drie delen van 69 grasen land verdeeld. Twee werden samengevoegd tot de boerderij waar Claas Bartels woonde. Deze werd wel aangeduid met de naam Hoog Watum. De andere 69 grasen hoorden bij de boerderij even verderop, Dijkzigt genaamd¹⁵. Door de koop van nog eens 50 grasen in 1710 (Hemery) werd het bedrijf verder uitgebreid. Volgens de opgave van Seerat¹⁶ had Claas Bartels 196 ¼ grasen land in 1721.

De wierde van Watum was de uiterste punt van Fivelingo. Vlak ten noorden van de oude dijk monde de Watumer Rijt ter hoogte van het Beppegat uit in de Eems. De oudste vermelding van de naam Watum die ik heb gevonden is uit 1488. De *burgemeesters en raad van Gronyngen oorkonden dat Jacob Grovens en zijn vrouw Eteke* stukken land hebben geschonken en overgedragen aan *de abt en het convent te Felweert bij den Damme*. In de beschrijving van het

¹⁵ BBB, 488; namen van boerderijen van latere datum

¹⁶ 158. Bierum Felwert Fol:175

Jacob Pieters tot Watum en Aaltien gebr: 27 1/2 gra: binnendijx, met nog verscheiden porceelen te weeten een stuck van 23 1/2 deimp: nog een helfte van de steert 15 deimt 19 1/2 roe:, nog een stuck dijkstal op 3 deimten gerekent, nog 27 1/3 gra: binnendijx en 22 1/2 deimt 70 r: buitendijx, nog de 1/2 steert 15 deimp: 19 1/2 roe:, nog de helfte van 24 deimp: te samen op 147 gra:

Ao:1648 de soon Jan Jacobs ende Grietie

Ao:1682 Sicco Homan en Aaltien

Ao:1689 Claas Bartels vriegesel

Ao:1695 getr: an Anje

Ao:1700 getr: an Tiaecke

En uit het register van Seerat, resp. 1721 en 1755

158.1 196 1/4 g. =Claas Bartels en Tjakje Jans

Fe.1 (K.Stad 932) Harm Clasens en Renje Eijses (NB dit moet zijn Fenje Eisses)

betreffende stuk land wordt verwezen naar het *Watemer Groen*. Het geschonken land is *de Emenvenne, groot zes grazen, met het Butke, begrensd ten oosten door Watemer Groen, ten zuiden door ...* Als dank voor deze gift zullen voor Jacob, Eteke en hun familie zielemissen gehouden worden. Bovendien zullen Jacob, Eteke en hun zoon Henrick worden opgenomen in de broederschap van het klooster¹⁷.

De wierde is vanaf de boerderij goed te zien, het was een afstand van ongeveer 400 meter. Daar stond een kapel, gewijd aan Sint Nicolaas, die als patroonheilige van de zeevarenden en kooplieden bescherming bood tegen de gevaren van het water. In 1510 was er een ruzie *over de aanwas van acht roeden dijk in het kerspel Holwierde ten westen van de Sancter Claweskapel*. Het was een *geschil tussen Eggerick Ripperda en de abt en het convent te Ffildwert*. De twist werd beslecht doordat het klooster de betreffende dijk kreeg en Eggerick in ruil daarvoor een vergoeding¹⁸. Uit historische bronnen, waaronder de Werdense registers (Registrum curarum terrae Frisiae Monasteriensis dioecesis) en de kloosterarchieven van het Rijksarchief Groningen waaronder het Cartularium van Feldwert, was de kapel en haar naam reeds bekend en wel op de wierde van Hoogwatum. Onderstaand afschrift uit het Cartularium verwijst hier naar, waar immers gesproken wordt van Sunter Clawsland, de naam die deze grond kreeg door de kapel die er gebouwd werd, de Sint-Nicolaaskapel. *1499 februari 27 (woensdaeges nae Mathiasdach apostel): Remke Luwerdes en zijn vrouw Tyake, woonachtig te Berom, verklaren in ruil en verkoop te hebben overgedragen aan abt Johan van Norden en het convent te Feldwert de Mydde Hoepe, groot 5½ grazen land, begrensd ten zuiden en ten oosten door Sunter Clawsland te Watom, 15½ grazen land, geheten de Tyocher, twee grazen land in Watomer Groene en een poel, begrensd ten oosten door de poelen van het convent en ten zuiden door de Bredewech, tegen land als beschreven is in een daarvan opgemaakte akte en een som geld, welke verklaring bezegeld wordt door Hero, pastoor te Berom, en Berent, pastoor te Spijck*¹⁹.

Wanneer de kapel van Watum precies gesticht werd is onbekend. Waarschijnlijk namen omwonende boeren in deze verre uithoek van de parochie Holwierde daartoe het initiatief. In het Ostfriesse register wordt zij voor het eerst vermeld in 1475. Uit het afschrift van het Cartularium blijkt zij in 1499 over een eigen vermogen in de vorm van grondbezit in de nabijheid te beschikken. Een kapel was een kerkje, dat nog niet in alle opzichten zelfstandigheid genoot (bijvoorbeeld met betrekking tot doop- en begraafrecht en de viering van hoogtijdagen) van de moederkerk binnen wier parochiegebied het was gesticht. Bij opheffing van een kapel was het gebruikelijk dat haar goederen en rechten aan de moederkerk kwamen. En over dit laatste rees in 1568 een conflict tussen de kerk van Holwierde en de abt van Feldwert, die in Watum een belangrijk voorwerk had.

De kapel behoorde bij de parochie van Holwierde. Ongeveer 50 jaar geleden, in het voorjaar van 1568, vlak voor de inval van Lodewijk van Nassau, was er een twist geweest over deze kapel, die aanvankelijk *welversierd en welgebouwd* was, met een besloten kerkhof omringd, maar toen vervallen was tot een beestenstal. Letterlijk. Dit alles blijkt een correspondentie van Gerhardus Warning, pastoor te Middelstum, met de bisschop van Münster. In 1594 was de kapel er niet meer²⁰. In 1969 vindt een opgraving plaats, waarbij een deel van de fundering van een gebouw en naar schatting van ongeveer 120 personen (delen van) de skeletten gevonden konden worden.

¹⁷ GA 172, 0761

¹⁸ GA 172, 0954

¹⁹ GA 172, 0868

²⁰ Zie ook BBB 45

Jacob en Eteke zijn ook de stichters van een gasthuis in Groningen. De oudste vermelding van dit *gasthuus* dat *Jacob Grovens en Eteken sijnre echter huusfrouwen getijmmert hebben op de noerder zijdt in de Vierhuuser (Visser)straete* dateert uit 1489. Pas zes jaar later wordt de officiële stichtingsbrief opgesteld en heet het gasthuis *ter ere Gode en de ere der hilige vrouwe S. Anne en des hiligen apostel S. Jacobs* opgericht. Grovens en zijn vrouw brachten met de stichting van een gasthuis voor oudere arme lieden de laatste wilsbeschikking van Etekes ouders ten uitvoer. Doordat het gasthuis in de loop der eeuwen meerdere malen door bouw en verkoop in omvang werd gewijzigd, varieerde het aantal bewoners tussen 12 in 1495 en 28 op het

hoogtepunt in het begin van de achttiende eeuw. Dat het meestal wel goed toeven was in het gasthuis bewees Geert Adriaans Boomgaard, die er 34 jaar woonde en in 1899 als oudste Nederlander op 110-jarige leeftijd overleed. Hij was overigens niet de enige die meer dan dertig jaar in het gasthuis verbleef. Vanaf het midden van de vorige eeuw waren er nog minstens elf anderen die er ook zo lang woonden. Nadat het in verval geraakte gasthuis in 1976 verkocht en gesloten werd, duurde het nog tot 1982 voor de *Maatschappij tot Verbetering van Woningtoestanden* met de verbouwing kon beginnen. Nog datzelfde jaar werd het als complex woningwetwoningen opnieuw in gebruik genomen. Twee mooie foto's van het gasthuis vond ik op [internet](#). Een bijnaam voor het gasthuis was het *Lekkerbeetjes-gasthuis*: *Walse boonen met speck, melkenbrie met een brugge* (roggebrood) en *schapenhutspot* waren lekkernijen die de bewoners op gewone doordeweekse dagen voorgezet kregen. Op zondagen en de naamdagen St. Jacob en St. Anna, 25 en 26 juli, werd het allemaal nog smakelijker. In hun dankgebeden voor de maaltijden moesten de bewoners dan ook spreken van *heerlijke spijzen*. Al deze *lekkere stukjes* bezorgden het complex de bijnaam *Lekkerbeetjes-gasthuis*. Tenminste eenmaal in de geschiedenis van het gasthuis was het met de kwaliteit van het eten echter goed mis. Na een regen van klachten constateerde voogd Van Swinderen in 1908 dat de aardappelen inderdaad *zoo slecht* waren *dat ik ze mijn hond niet zoude willen voorzetten*.

Ongeveer 400 meter westelijk van de wierde waarop de kapel had gestaan lag Hoogwatum, een grote, omgrachte en van singels voorziene boerderij, zoals te zien op de zeer gedetailleerde kaart uit 1738. De boerderij behoorde tot het voorwerk of uithof van het klooster Feldwerd²¹, ook wel Oldenclooster genoemd. Ten noordwesten van Holwierde ligt de deels afgegraven wierde Feldwerd. Het oostelijke deel van deze wierde is nog intact en hierop staan thans de boerderij van de fam. M. Goense en het woonhuis van dhr. B. Arkema.

²¹ zie Siemens, Historische atlas van de provincie Groningen, Groningen 1962. Geciteerd via J.W. Boersma, het kerkhof van Hoogwatum, noot 8

De N33 schampt de rand van deze wierde aan de oostelijke zijde. Op deze wierde heeft lang geleden het klooster Feldwerd of Oldeclooster te den Damme gestaan. Een uniek overblijfsel van deze abdij was lange tijd *eene oude, ruime put of ronde opgemetselde bron, op het hoogste punt van eene terp, en steeds kostelijk water opgeeft, zoodanig dat het er bestendig onderscheidene voeten hooger staat, dan het omliggend maaiveld is*. Klooster Feldwerd werd als benedictijner klooster gesticht door Hathebrand, wiens ouders woonachtig waren op Katmis, de westelijke wierde van Holwierde.

Hathebrands geboortejaar is onbekend. Het ligt in het begin van de tweede helft van de 11de eeuw, zo omstreeks 1150. Zijn ouders Alundus en Tetta waren kleine boeren. Ze woonden op een wierde – een woonheuvel die opgeworpen werd tegen overstromingen van de Noordzee, of misschien beter de Waddenzee – die Katmis heette. Het huwelijk van Alundus en Tetta werd aanvankelijk niet gezegend met kinderen en dat maakte dat Alundus een afkeer kreeg van zijn vrouw. Hij trok weg naar een ander dorp in diezelfde regio (Usquert ?) en trad daar in dienst van een aanzienlijk heer.

In 1595 wordt de boerderij Hoogwatum in de rekeningen van de voormalige kloosterbezittingen dan ook aangeduid als *den behuijsinge daer de susteren plagen te wonen*. Peter Harmens is meier van 69 grazen binnen- en buitendijks land, met ongemeten kwelder en dijkstal. Na het overlijden van Peter zette zijn weduwe het bedrijf een aantal jaren voort, totdat Jacob Peters in 1614 de nieuwe meier werd. Nabuur Sycke Mechiels was boer op eveneens 69 grazen. Hij bewoonde het ander huis, staande op een heem met 't schapenhuis. Arent Wolters volgde hem in 1614 op en in 1616 nam genoemde Jacob Peters ook dit bedrijf over. Arent verhuisde waarschijnlijk naar Kommerstein (H.08).

De zojuist genoemde samenvoeging zou altijd blijven bestaan. Jacob trad in het huwelijk met Aeltien, die enkele jaren voor hem overleed. Jacob Peters stierf in 1649. Zijn zoon Jan Jacobs en echtgenote Grietjen Laxtiens waren hem in 1648 opgevolgd. Jan Jacobs stierf vóór 1662, want in dat jaar stond zijn weduwe als meierse te boek. Sicco Homan en Aeltjen Laxtiens volgden haar in 1680 op en in 1686 huurden zij de boerderij opnieuw voor zes jaar. Voordat deze huurtermijn om was, kwam er een nieuwe meier, Claas Bartels. Eén jaar lang, in 1689, stond naast Claas ook nog jonker Berent van Berum te boek. Claas Bartels trouwde in 1695 met Anje en hertrouwde in 1700 met Tjake Jans.

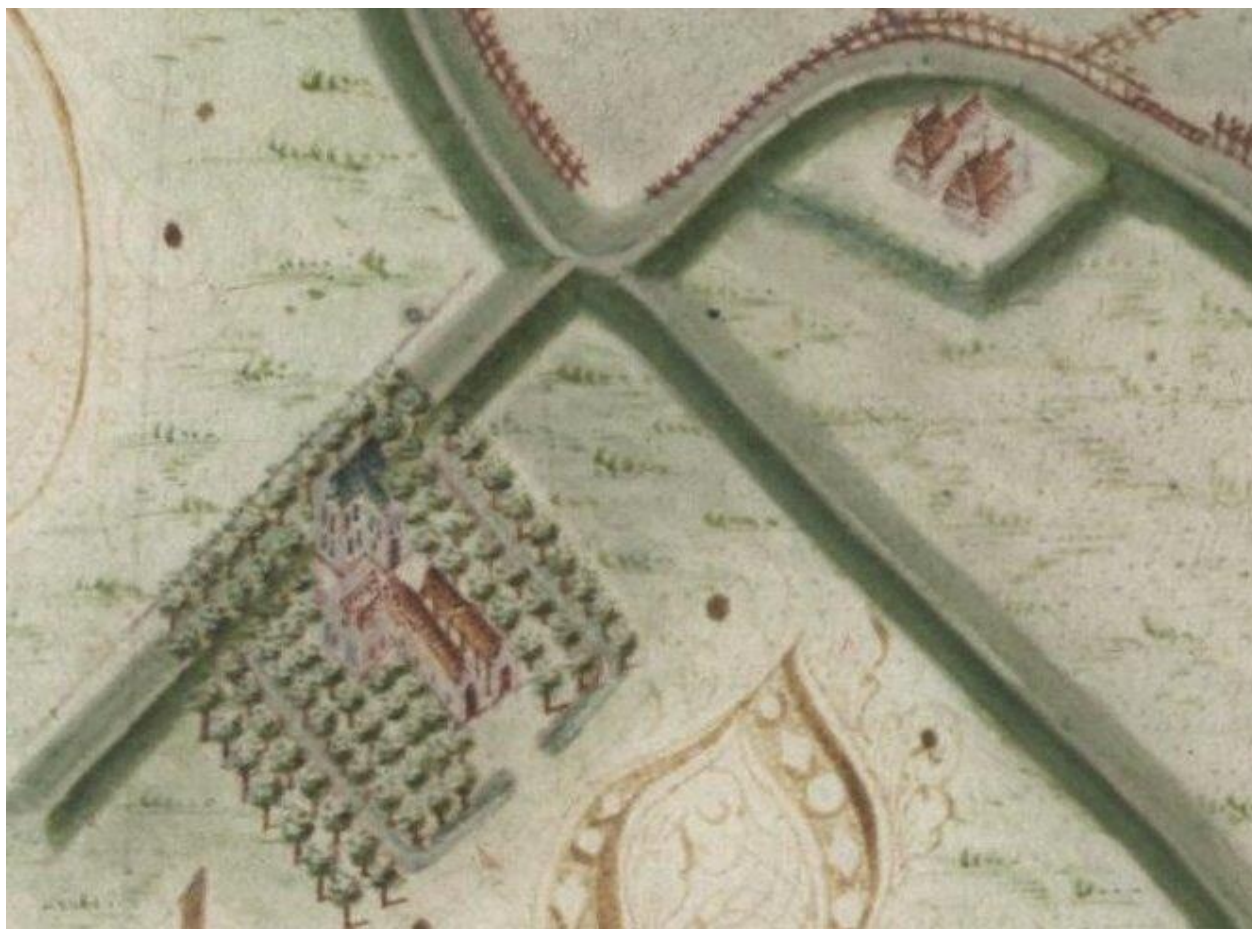

Kaart van een provincieplaats en enige particuliere landen ten noorden daarvan bij de zeedijk onder Bierum en Holwierde alsmede van de slaper- en zeedijk met de daartussen gelegen landen, "putpen" enz. bij Watum, samen groot 201¼ gras 35 roeden. Met afzonderlijke vermelding van de grootte der percelen, dijken enz. Gebruiker van de plaats: Aijke Bartels. Met cartouche, schaalstok en kompasroos (H.W. Folckers, 1727).

Kaarten uit 1727 en 1738 geven aan dat land en boerderij toen eigendom van de provincie was, en werd gehuurd door Claas Bartels (idem, zie ook noot 9). Sinds de reductie in 1594 was de provincie eigenaresse van behuisde en onbehuide landen in Stad en Ommeland. Op bovenstaande kaart uit 1727 staat linksboven de wierde Hoog Watum getekend, onder de Slaaperdijk staat de naam van Claas Bartels genoemd als provinciemeijer. En vrijwel precies op de plaats waar zijn naam vermeld staat heeft ook zijn boerderij gestaan, zie de kaart van

Teijsinga hierna. Naast de wierde staat als tekst: *Huys van Haje Mindels wort genoemd Hoogh Watum*. Bovenstaande kaart werd vervaardigd in opdracht van Th. van Seeratt.

Kaarten uit 1720 en later vermelden dat op de wierde, op de plaats van de kapel, nog steeds/opnieuw een behuizing is te vinden. In 1727 woont daar Haje Mindels, en wordt het Hoog Waatum genoemd²². Sinds 1719 huurde hij daar 15,5 deimt en 19 grazen onbehuist land te Bierumerbuitendijks van de provincie. Een andere naam was Het Hooge Heem.²³

²² BBB, 493, 494

²³ zie ook BBB 36,37

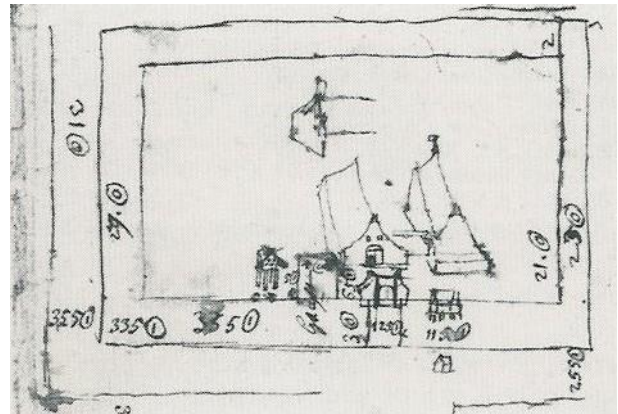
Hoe de boerderij eruit heeft gezien, weten we vrij nauwkeurig. Want op een fraaie kaart uit 1738, gemaakt door Teijsinga²⁴, staat prachtig ingetekend de boerderij, het voormalige voorwerk van het klooster te Feldwerd (afbeelding links). Het gaat om een dubbele schuur, met een dwarshuis. Opvallend is dat dit dwarshuis ook twee daken heeft. Verder staat bij de weg nog een groot gebouw met een dwarsbeuk, wat gezien de boven elkaar getekende ramen waarschijnlijk een extra verdieping heeft. In het oog springend zijn ook de bomensingels rond de gracht, die een functie hadden voor de navigatie van zeelieden (zie hierna). Aan deze kant is de gracht onderbroken, via deze dam kon dan vee en materieel naar het land gebracht worden. Op de kaart is verder de wierde met daarop een behuizing te zien.

²⁴ Hendrik Teysinga, geboren omstreeks 1706, overleden februari 1756 was tekenaar en landmeter. Zijn kaarten worden gekenmerkt door fraaie calligrafie. Hij tekende onder andere de landerijen in Groningen die in het bezit van de provincie Groningen waren in de periode 1730-1736. Deze kaart uit BBB. Zie ook Repertorium, p196

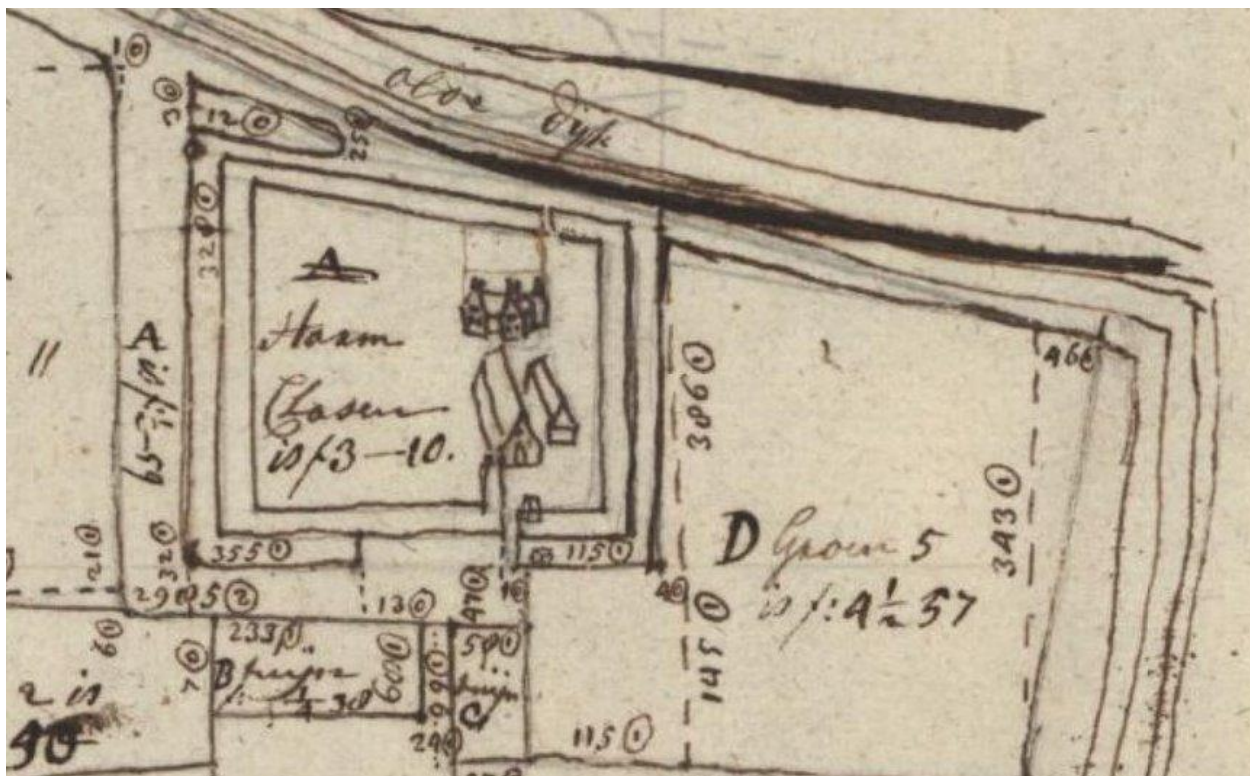

Ook op een tekening van de boerderij Hoog Watum uit de tweede helft van de 18^e eeuw, met daarop getekend een toegangspoort en duiventil. Het bezit van een duiventil of *doefmat* was een oud recht en hing samen met het jachtrecht, hoewel het geen heerlijk recht was. De meeste boeren hadden een hekel aan duiven, omdat ze de gewassen beschadigden. Duiven afschieten of vangen was voor 1795 een zware misdaad.²⁵ Over de duiventil bij Hoogwatum schrijft Jan Gerardus Elema in 1982: *Er stond bij de eerste noteboom een duiventil, met een paar honderd duiven. Hiervoor was een speciale vergunning vereist, afgegeven door de opperhoutvester in naam des Konings, Prins van Oranje, ...de vergunningen van 1844, 1849 en 1854 zijn nog aanwezig; op de laatste staat zelfs vermeld, dat 300 paren duiven mochten worden gehouden.*²⁶

²⁵ BBB, H10, 537, letterlijk citaat

²⁶ BBB, B16, 492

Kladopmeting van de provincieplaatsen bij Bierum en Hoogwatum in gebruik bij de weduwe van Klaas Windels en bij Harm Clasen. Met opgave van de maten. Twee boerderijen, waaronder Hoog Watum, zijn in opstand getekend. Schaalstok in potlood. Datum vervaardiging: 1740-1750

Bomensingels rond de boerderij HoogWatum en de navigatie op zee

Op de kaart van Teijsinga uit 1738 is te zien dat er grote rijen bomen, ook wel singels genoemd, staan rond de boerderij. Naast het feit dat deze bomen mogelijk een functie hadden voor de boerderij, hadden ze ook nut voor zeelieden bij de navigatie op zee²⁷, zoals moge blijken uit het volgende citaat:

‘Uit zo’n beschrijving van de route die de stuurman moest nemen het volgende citaat:

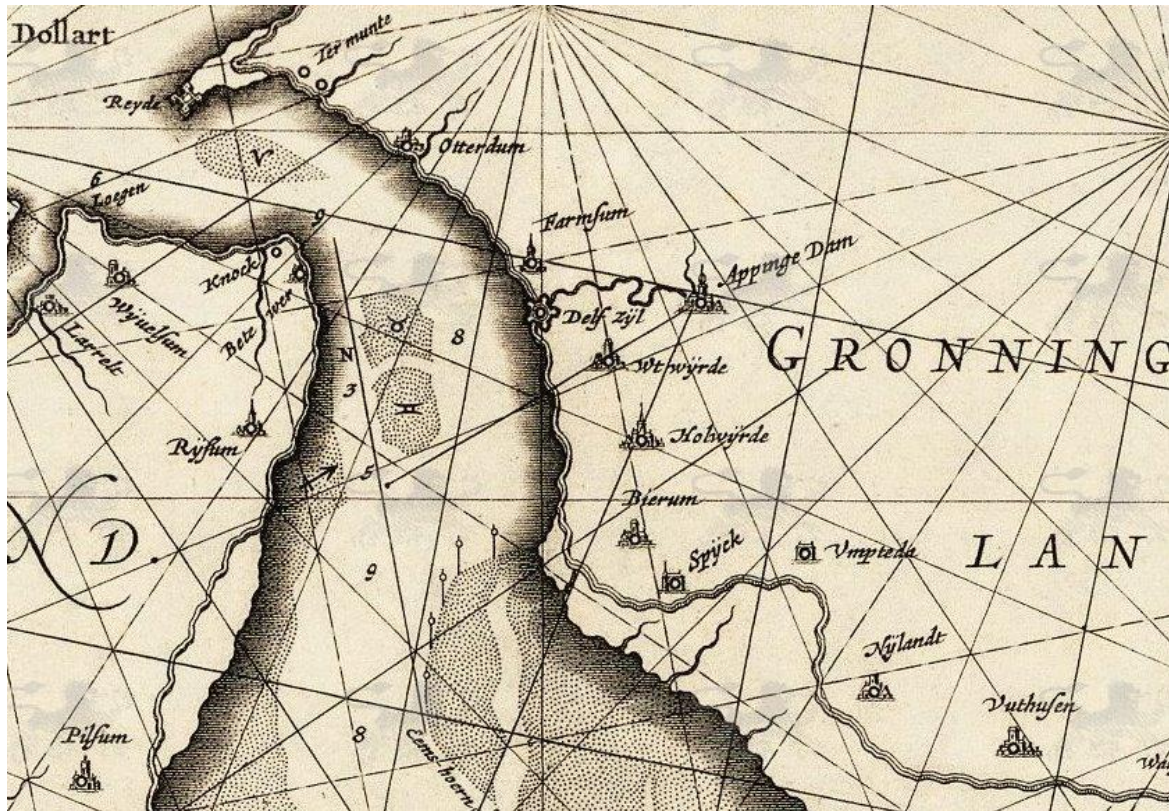
...van hier is de Cours, als men na Embden, of eerst na Delftziel will, Z.Z.W Drie duytsse Mylen, over na het Groeninger-Land; In deeze 3. Mijlen-Distantie, leggen langs aan de Rantsel, (een zandbank, red.) eenige Tonnen, by Somer-dagen; By Winter-Dagen, worden zij opgenoomen, of dryven met Storm Weer en Ysgang, geheel weg. In deeze Cas (toestand, geval, positie, red.) heeft men een goede Land-Merk. Te weeten. De Kercke van Holwier, en een naa by leggende Boscagie, deeze Toorn, en Bosch in eens houdende; dann is men vry van den Rantzel; men houd deze Cours Z.Z.W tot dat men de Toorn, of Plaats van Holwier ziet; als men daarop aanhoud, waarby men zien kann, als het Ebbe is, hoe men met Stroom de Wester-Eems intrekkt, waarop wel te letten”;

Op verscheidene zeekaarten blijkt dat de Holwierder toren een uitstekend landmerk was. Op sommige is enigszins een afbeelding van de toren te zien. De bossage waarvan gesproken wordt in voorgaand stuk is waarschijnlijk de verzameling hoge bomen voor de boerderij Hoog Watum.²⁸ Een kaart uit 1642 laat duidelijk zien dat ook de toren van Appingedam een rol speelde. Deze zowel als die van Holwierde lagen in één lijn met de zogenaamde Eemshorn ton, die vanuit zee komende schepen aan bakboord moesten passeren. De voor het woonhuis liggende oude dijk was voor een deel beplant met bomen. In 1809 kocht ‘s Rijks Domeinen met

²⁷ BBB, 37

²⁸ B.16

instemming van de eigen domhouder en meier 330 Bierumer roeden lands Groninger maat, met het bos daaropstaande, welk bos zelfs in kaart is gebracht. Het Bos van Watum was van oudsher, samen met de nu afgebroken juffer toren van Holwierde, een baken voor zeelieden die koers naar Delfzijl zetten. De landbouwer die op Hoog Watum woonde, had een contract met het Rijk om dat bos te onderhouden. Het behoorde tot de taak van de inspecteur van het loodswezen om één maal per jaar met het rijtuig naar Hoog Watum te gaan en de jonge aanplant in oenschouw te nemen.

Pascaerte en Beschrijvinghe van de/seer vermaerde Riviere Ooster ende/Wester Eems, [enz.], 1642, <https://historischcentrumleeuwarden.nl/beeldbank/>

Kerkvoogden Claas Bartels en Kornellijs Jans en de klok van Bierum

De reformatie was hier nu meer dan 100 jaar geleden. In 1594 was er de Reductie. Dorpspastoors konden zich laten omscholen, op de eerste synode in 1595 werden elf beoordeeld. Onder hen Rudolphus Hemse van Spijk, Cornelius Reneman van Krewerd en Joannes uit Holwierde. Vanaf 1621 was er de plicht tot de catechismuspraak, bijna niemand kwam. In Bierum en Losdorp maar twee of drie. In Godlinze niemand. In Spijk maakte de jeugd teveel herrie op het kerkhof, de pastoor kwam er niet boven uit²⁹.

De kerk in Bierum stond er al enkele eeuwen. Met de bouw was men begonnen in het begin van de 13^e eeuw. De toren verzakte, wat er later toe leidde een zware steunboog aan te brengen³⁰. In de kerk zijn afgebeeld St Gregorius, met boek en tiara, St Sebastiaan met pijl, de helper in nood, mn de pest, en St Catharina van Alexandrië met rad, waarop ze ter dood werd gebracht. Sebastianus was een martelaar, wordt op 20 januari herdacht. Maar centraal in het koorgewelf staat een tronende Christus, omgeven door de symbolen van de vier evangelisten (engel, leeuw, rund en adelaar). (Zijn deze afbeeldingen met witte kalk overdekt ?)

²⁹ Zie Wumkes, de gereformeerde kerk in de ommelanden, Groningen 1905.

³⁰ BBB, 26, 27, met veel interessante details, zie ook de afbeelding op pag 24

Voor het eerst werd in de DTB van Bierum in 1710 vermeld dat Claas Bartels deze functie bekleedde, later in 1718 en 1729 werd opnieuw deze functie beschreven bij zijn naam. Dat Claas de functie had staat ook in de klok gegoten die boven in de toren hangt: O. J. VAN BERUM, HEER OP LUINGA, COLLATOR TOT BERUM ETC., HEEFT DESE KLOCK LATEN VERGIETEN TEN TYDE ALS FRANCISCUS BUINING PASTOR EN CLAES BARTELS VEGTER TOT WATUM KERCKVOGT WAREN. TITTI GOOSENS ME FUDIT ANNO 1710. Volgens Pathuis (GDW 951) is deze klok sinds 1943 niet meer aanwezig. Deze klok was gegoten door Goosens, zoon van Titus, in 1710. Kornellijs wordt later ook kerkvoogd. Hij volgt daarbij zijn schoonvader Claas Bartels op in deze functie.

Na de reformatie moesten ook preekstoelen worden geplaatst, in Bierum gebeurde dat vermoedelijk pas omstreeks 1750. De avondmaalsbeker van Bierum dateert uit 1720, versierd met het wapen Van Berum en opschrift: ONNO IOCHUM VAN BERUM, HEER OP LUINGA TOT BERUM, MEDE GEDEPUTEERDE STAET VAN STADT EN LANDE VEREERT DESE BEKER AEN DE KERCKE TOT BERUM IN DEN JAARE 1720, DEN 23 MARTI. (BBB, 33). De collatie van Bierum berustte bij het huis Luinga, met wapen Maneil.(BBB,35)

MBt rechtspraak, rol van redgers (BBB, 90ev), een lokale rechter, met bestuurstaken en notarisFunctionie, oa publieke verkopen. Soms werden geschoolde functionarissen, juristen, aangesteld, de geconstitueerde redgers. Bierum behoorde samen met de dorpen Godlinze, Spijk en Losdorp tot de rechtstoel Vierburen en mocht elke vier jaar een redger leveren. Binnen Bierum rouleerde het redgerschap over drie edele heerden. Op elk van deze edele heerden lag zogezegd een redgerrecht, oftewel een ommegang in de rechtstoel. Sommige rechtstoelen kenden zeer veel ommegangen, in andere rechtstoelen was het aantal ommegangen beperkt tot een tiental. In het "Redgerrecht der Vierburen" telde Godlinze vijfentwintig, Losdorp vijftien, Spijk eenentwintig en Bierum drie edele heerden. De omstandigheid dat ieder kerspel een jaar lang de Rechtstoel in zijn midden had, ongeacht het aantal heerden, bracht met zich mede dat de drie heerdbezitters te Bierum om de twaalf jaar aan de beurt waren, te Spijk om de vierentachtig, te Losdorp om de zestig en te Godlinze om de honderd jaar. De drie edele heerden zijn *Groote Nes* in het oosten, *Kleine Nes* (vroeger *Lutke Nes* of *Popke-Eelsemaheerd*) in het zuiden en *Hommenheerd* in het noorden. In klauwboeken werd aangegeven op welke boerderij een recht viel en ook vaak wie dat recht bezat. Deze klauwboeken vormen ook een belangrijke bron voor de reconstructie van een deel van het landbezit voor 1600.

Eens weigerde ds Klein een verkiezing uit te schrijven voor een nog in dienst zijnde ouderling, waarop de kerkbanken dichtgespijkerd werden. Wumkes, 95/96

Van het Kerkgebouw gaande werden we weder vriendschappelijk uitgenoodigd in de woning van het hoofd der school. Daar werd ons door zijne echtgenoot ter bezichtiging gesteld een zilveren nachtmalsbeker, zwaar en van een wapen voor-zien. Dit vertoont een veld met kroon er boven en aan wêerszijden twee leeuwen. Onder dit wapen is gegraveerd: Onne Joachim van Berum, Heer op Luinga, Collator te Berum, mede gedeputeerde Staet van Stadt en Lande, vereert dese Beker aan de Kercke tot Berum in den jare 1720 den 23 Martj. De wijnkan, er bij behoorende, van Delftsch aardewerk, bestaat niet meer. De zilveren deksel daarvan werd ons nog getoond, waarop twee in elkander loopende wapens onder één kroon. Zeer zeker was deze kan met zilveren deksel ook een geschenk van genoemde Onne Joachim. Dezelfde adellijke heer schonk ook een der torenklokken, waarop staat te lezen: Onne Joachim van Berum, Heer op Luinga, Collator tot Berum. Tc. heeft deze klok laten vergieten als Franciscus Buining Pastor en Claes Bartelds Vechter tot Watum Kerckvoogt waren. Titi Goosens me fudit, anno 1710. (Goosens, Titus zoon, heeft mij gegoten anno 1710.) Daaronder is een wapen aangebracht, waarvan het veld in viere is verdeeld. In 't eerste gedeelte links (boven) bevinden zich drie kleine rosetten met een groote in 't midden. Aan den linkerkant staat Berum. In het tweede gedeelte rechts (boven) prijkt een leeuw. Rechts daar van staat Ubbema. Onder in het veld links staan acht sterren met een H. in 't midden. Daarbij is aangeteekend IJarges. Rechts onder staat in het vierde gedeelte een schuine balk, waarbij Watum.

Geciteerd uit Jacobs, pag 74/75

Overlijden van Elsjen, Kornellijs en de boedelscheiding in 1763

Wanneer dominee Adami in 1729 een lijst opstelt van de lidmaten die hij aantreft, noteert hij ook de naam van Elsjen. Daar werd later aan toegevoegd dat ze is overleden. En in de lijst gevonden lidmaten door ds Goldstein in 1748 wordt zij dan ook niet meer genoemd, wel haar man Kornellijs Jans. Dus ergens rond 1730/1740 zal Elsjen zijn overleden, wellicht niet oudet geworden dan ruim dertig jaar. Haar man Kornellijs overlijdt in 1762 of 1763, hij werd ongeveer 70 jaar.

Niet geheel duidelijk is op welk bedrijf Kornellijs boer is geweest, dan wel dat hij een ander beroep had. Na zijn overlijden wordt de erfenis bestaande uit ongeveer 60 grazen land inclusief meerdere opstallen, verdeeld. Dit kan niet gaan om het ouderlijk bezit, want het bedrijf van vader Jan Cornellis gehuwd met Martjen Doekes was na diens overlijden (voor 1705) overgegaan op Marretie en haar derde echtgenoot, Isebrant Willems en sinds 1716 op de dochter uit het eerste huwelijk van Marretie, Grietje Derx samen met haar man Harmen Heepkens. Zou het dan om zestig grazen gaan uit de erfenis van Elsjen? Maar is het waarschijnlijk dat zij als jongste dochter van zes kinderen 60 grazen erft? Wat gebeurde er met het bezit van de familie Vegter?

Wanneer bij het overlijden van Kornellijs de boedel moet worden verdeeld, treffen we alleen nog de kinderen Jan en Martje aan. De omvang van de boedel is aanzienlijk zo blijkt uit het charter van 1763. Het gaat in totaal om 61 grazen land, waarvan Jan er 31 en Martje 30 grazen krijgt. Daarnaast zijn er drie heemsteden te verdelen, Jan en Martje krijgen ieder anderhalve boerderij. De verdeling wordt als volgt:

Jan krijgt:

- 5 ½ grasen land, in gebruik bij de kinderen van Haye Jans
- 10 grasen land, in gebruik bij Sjadde Redmers
- 6 ½ grasen land
- 9 grasen land, beide perceelen in gebruik bij zus Martjen
- een heemstede, in gebruik bij Jacob Jans Kuiper
- de helft van een heemstede, in gebruik bij Willem Pilon, de andere helft Harm Claesens

Martje krijgt

- de helft van 60 grasen land, met Harm Claasens Vegter en broer Ewe mandelig
- een heemstede bij Catmis, in gebruik bij Marcus Alberts
- een heemstede te Bierum, mandelig en gebruikt door Sjadde Redmers

Jan Taapkens Geconstitueerde Richter in de ...betuige met desen open en versgelden ScheidBrieve Dat persoonlijk voor mij zijn gecompareert de E. Jan Cornelis en de E. Elisabeth Harms, Egteleiden ter eener, benevens de E. Martjen Cornelis geadsisteert met haar Eheman de E. Freerik Aikes ter anderen zijde, gezaamenlijk erfgenaamen van wijlen de kerkvoogd Cornelis Jans en Wijlen Elsjen Claassens, Ehelieden, welke bekenden en de beleden voor haar en haare Erfgenaamen een stede vaste en onwederroepelijke Scheidinge en Delinge van de nalatenschap van gemelte Haar Ouderen te hebben gemaakt in voegen, dat aan de eerste comparanten zijn ten deele gevallen 1. vijf en een half graasen land de hagelvlage genaamt, te Bierum gelegen bij Sjadde Redmers wordende bij de kinderen van Haye Jans gebruikt 2. Tien graasen land te Bierum gelegen bij Sjadde Redmers wordende gebruikt 3. Ses en een half grasen land het Nester Land genaamt 4. Negen grasen land, beide Perceelen te Bierum gelegen en bij de Tweede Comparanten gebruikt wordende

5. Een Heemstede te Bierum gelegen bij Jacob Jans Kuiper (?) wordende gebruikt en 6. de helfte van een Heemstede te Bierum gelegen bij Willem Pielon gebruikt en waarvan de andere helfte Harm Claassens toekomt

Waartegen dat aan de tweede Comparanten zijn toegedacht 1. De halvescheid van sestig graasen land, bij haar selfs gebruikt met Harm Harm Claassens en Ewe Claassens mandelig 2. Een Heemstede tot Catmis gelegen, wordende bij Marcus Alberts gebruikt 3. Een Heemstede te Bierum gelegen met Sjadde Redmers mandelig en bij deselve gebruikt wordende Waar mede de Comparanten volkomen vredig en vergenoegt sijnde, verklaarden ten vollen wegens de nalatenschap van Bovengenoemde Haar Ouderen te zijn gescheiden en gedeelt. Stellende over zulks alkanderen in het geruste posses en eigendom van een iegelijk zijn toegedeelde Portien, en tot nakominge dezses ten onderpande alle haar hebbende en toekomende geene uitgesonderde goederen, ten dien einde deselve aan de parate rëale Executie van alle Hooge en Laage Rechten en Gerigten submitterende, onder renunciatie van alle Bedenkelijke Exceptien, en in specie de Vrouwen Comparantinnen van de Vrouwelijk Beneficien Sen: Vell: et Auth: Cod si qua Mulier van welker inhoudt zij verklaarden wel onderrigt te zijn, alles sonder eenige arg of list. In waarheid en tot meerdere zekeringe zijn hier van twee gelijk luidende gemaakt en door mij Richter opgemaakt benevens de Comparanten versterkent en met mijn gewoon zeegul bevestigd gedaan te Bierum in den jare 17 honderd drie en zestig den 22 Decemb.

Jan Cornelis
Lijsabet Harms

Freeriks Aeijkes
Martien Cornelis

Taapkes
(richter)

Toelichting op de boedelscheiding

Haye Jans was sinds 1737 samen met zijn vrouw Aaltjen Hindriks provinciemeier. Hij was boer op de Hagelvlaag (B09), later volgde zoon Pieter hem op. Haye was in de tijd van dominee Henricus Adami (1729-1748) lidmaat geworden 'op belijdenis'. Haye was overleden in 1757, zijn vrouw leefde nog, zij overleed in 1774 (DTB Bierum). Pieter Hayes wordt ook Vegter genoemd, zal mogelijk familie geweest zijn. Broer Hindrik Hayes Vegter, eerst landbouwer op het Maarhuis te

Toelichting op gehanteerde terminologie:

Conve(ni)nt Velleiani: Na een wetsvoorstel van senator Velleianus nam de Romeinse senaat in 46 n.C. het Senatus Consultum Velleiani aan, waarbij het vrouwen werd verboden zich te verbinden voor de schulden van hun echtgenoten. Onder Keizer Justinianus werd later bepaald in de Authenticae, dat de vrouw afstand mocht doen van dit (voor)recht. Ter versterking van de positie van crediteuren werd hier te lande in de akten voor de zekerheid opgenomen: "... verwerpt zij, vrouwe (of: met renunciatie van) het beneficium Sen. Cons. Velleiani et Authentica si qua mulier ...". Uit het verband van de akte zal m.i. moeten blijken of partijen overeenkomen (conveniunt) om de exceptie nadrukkelijk te accepteren, of, juist tegenovergesteld, de verwerping daarvan beogen.

K.P. Wegener, Voorschoten, via site NGV

Godlinze, volgt Pieter op als meijer van de Hagelvlaag. Ook is er een zus Bouke, die gehuwd was met Gerrit Michiels, die boer was op B10. In het register van Thomas van Seeratt worden Hayo Jans en Aaltje Hindriks genoemd als meijers in 1755 van 30 grazen land, zij waren Jacob Freerks en Martje opgevolgd, die in 1721 meijer waren.

Sjadde Redmers was gehuwd in 1752 met Geertje Waalkes. Hij werd ook wel Sjadde Rodmers³¹ genoemd. Het bedrijf B04 werd in 1764 door de provincie verkocht aan de douairière Van Maneil. Aan haar moest voortaan de huur worden betaald. Geertje was eerder gehuwd geweest met Harmen Heepkens, die op zijn beurt eerder gehuwd geweest was met Grietje Derx. Sinds 1716 waren zij meijers op de Heerumaheerd. Grietje Derx is volgens Spanheim een dochter van Jan Cnellis, dus een tante van Jan en Martje. Mogelijk is het juist dat zij een dochter is van Derck Menckes, de eerdere echtgenoot van Martien Doekes, de vrouw van Jan Cnellis. In het register van Thomas van Seeratt worden Sjabbe Rotmers en Grietje Waalkes ook genoemd als huurders van 55 grazen in 1755, en als opvolgers van de huurders Harm Heepkes en Grietje Dirx in 1721.

Over *Jacob Jans Kuiper* zijn mij niet veel gegevens bekend. Jacob Jans (kuiper), is mogelijk de zoon van Jan Hayes en Martje Jacobs, Jan Hayes weer de zoon van Haye Mindels (B17, BBB 495), even precies uitzoeken. Mogelijk gaat het bij *Willem Pielon* om de zoon van Daniel Pilon en Grietie Claesens. Deze Willem werd gedoopt op 26 oktober 1738 te Ulrum, en trad in het huwelijk met Aijlke Jacobs op 23 maart 1772 te Uithuizermeeden. Is genoemde Aijlke de dochter van Jacob Jans Kuiper? *Marcus Alberts*, zoon van Albert Eltjes (H14A, H15 uit BBB) is samen met zijn broer Harm boer op H15, sinds 1733. In 1763 verkoopt Marcus zijn helft aan zijn broer en mede meijer Harm. zie ook H 14a en H28.

Nes, Catmis en Hagelvlaag

De Nes ligt tussen de dorpen Bierum en Holwierde. Een Nes [neus] is een landtong aan scherpe bochten van rivieren of aan zee gelegen. Hier gaat het om de nes in een bocht van de Bierumer Maar. Er bevonden zich hier drie edele heerder, te weten Hommen Heerd, De Groote Nes en De Kleine Nes. Hommen Heerd wordt al genoemd in 1464 in de clauwboeken, De Kleine Nes wordt heeft in 1599 en 1629 het redgerrecht, zo blijkt uit de clauwboeken, en De Groote Nes

‘THEODORUS WIDMARIUS, OP NESTERLANT ANDERHALF JAER PASTOOR GEWEST ENDE TOT HAMSWERUM XVII JAER PASTOOR GEWEST ENDE OVER XXXVI JAREN PASTOOR HIER TOT BIERUM GEWEST, IN DEN HEEREN GERUST DEN XVI MAJUS INT JAER CHRISTI MDCLXV, SYNS OUDERDOMS LXXIX, VERWAGTENDE DIE SALIGE OPSTANDINGE.’

Pathuis, GDW 968

Verkoop op 6-1-1654 van een huis: Theodorus Widmarius Pastor tot Berum en Grietien Bavinge voor hem selven en caverende voor den E. Gerrit Jansen Krijttenborch ende wijlen Geesien Bavinge op Surhuisterveen als erffgen. voor d'een helffte, Egbert Antoni en Grietien Bavinge, Roeleff Bavinge voor hem zelf en caverende voor hunnes suster Trijntien Bavinge als erffgen. voor d'ander helffte, alle te gader samentlijke Erfgen. van wijlen den E. hopman Roeleff Baving, verkopen aan Jan Colle en Aeltien Jurriens hare behuisinge aan Westzijde olde Botteringe straete en op de hoeck van Messemacke strate.
Zie verder op het [web](#)

³¹ Mogelijk is de hieronder genoemde zoon Sijadde de grootvader van de in onze tekst genoemde Sijadde. **Redmaer Mennes**, landbouwer, zoon van Menne Luitjens en Imme Harmens. Gehuwd met **Alke Sijaddes**, dochter van Sijadde Mennes en Jantien Jans. Uit dit huwelijk Luitje, Tette, Sijadde, Menne, Imme en Luitje.

wordt onder andere namen vermeld, zoals Eisemaheerd of Bramminge, met het redgerrecht in 1568, 1598 en zo steeds om de dertig jaar. Volgens een oud handschrift uit vermoedelijk 1508 en gecopieerd in 1728 wordt gesproken van een Heerd, *gelegen tusschen Bierum en de Grote Nes ofte Aeylco Barringa Heerd*. De Nes behoorde tot het rechtsgebied van Oosterwijtwerd. (BBB, bij H10, H11 en B19). In de archieven van gerechten in Fivelingo vindt er op 30 november 1782 een boedelscheiding plaats en wordt de inventaris opgemaakt van Ludger Pieters en haar man Claas Jans op de Grote Nes te Katmis. Had Nesterlant een eigen predikant? In 1665 wordt de volgende tekst op de grafsteen van een pastoor gebeiteld. Deze Theodorus Widmarius werd geboren in 1586 te Lemgo in Duitsland. Van 1629 tot zijn dood in 1665 is hij predikant geweest van de gemeente te Bierum. Daarvoor blijkbaar eerst anderhalf jaar predikant te Nesterlant en 17 jaar predikant te Hamswerum. Verdere gegevens omtrent Theodorus Widmarius en zijn voorouders zijn te vinden in een artikel over zijn broer Abdias Widmarius, die hoogleraar was te Groningen. Deze levensbeschrijving verscheen in een boek over de oudste professoren van de Groningse Academie: *Effigies et vitae professorum*. Hiervan is rond 1980 een heruitgave verschenen met Nederlandse vertaling erbij. [zie elders op het web voor de afstamming](#). In 1654 is Theodorus Widmarius betrokken bij een verkoping van een huis in de stad Groningen.

Verder huwt een Hinderikus Verschuur, beroepen pred. op Nesterland, van Zeerijp met Meijnsie(?) Froons, beide van Groningen. En in 1722 komt een Zaske Hindriks met attestatie van Nesterland binnen in de gemeente te Appingedam. En teslotte is er een [brief uit 1574](#) van Willem van Oranje gericht aan Jacob Dierickss, met als inhoud de bevestiging van een paspoort om een hoeveelheid zout van het eiland 'Nesterlandt' naar Kleef te vervoeren. Het zal hier om een ander gebied gaan. Op enkele oude kaarten uit de Middeleeuwen en gouden eeuw heb ik een eiland Nesterlandt gevonden onder Emden. Zie onderstaande prachtige afbeeldingen van kaarten uit de Middeleeuwen en de Gouden Eeuw. Op de tweede kaart is ook goed het verdwenen waddeneiland Bosch te zien, wat lag tussen Schiermonnikoog en Rottum.

De naam *Catmus* komt ook voor in het 3^e register van Spanheim, er staat: Catmus v: Felwert, oftewel Catmus zie bij Felwert. De naam zelf is al veel ouder. In de regestenlijsten van de

